

Куди йшла Німеччина, або Між партикуляризмом і всезагальністю: політичні імплікації філософії Г. В. Ф. Гегеля в контексті формування німецької державності в ХІХ ст.

Арсен Стрелецький
Національний університет «Киево-Могилянська академія»

Уявлення про Г. В. Ф. Гегеля (1770-1830) як суто прусського філософа було сформоване завдяки публікації Карлом Розенкранцем біографії мислителя (Rosenkranz, 1963). Схоже, що вся його діяльність може бути редукована до берлінського переконання про внутрішній дух Пруссії (Рітер, 2011, с. 144). Попри спроби Еріка Вейля вказати на ширший спектр гегелівських позицій, цей погляд і нині залишається панівним, а вплив філософії Гегеля простежується навіть у повсякденному житті німецької держави (Weil, 1985).

ХІХ ст. в Німеччині характеризувалося розбратом. Гегель наголошував: «Німеччина більше не є державою» (Hegel, 1999, р. 6). Цьому сприяла й ситуація із зовнішніми ворогами, передусім — із Францією Наполеона. Утім, на переконання таких мислителів, як Гегель, проблема полягала у внутрішньому партикуляризмі, який не давав у часи війни «проявлятися силі зв'язку між усіма індивідами та цілим» (Hegel, 1999, р. 7).

Це стало визначальним для подальшої прусської політики. Але на філософському рівні навіть партикулярність потребує чіткої універсальної основи. Тому Гегель і наприкінці своєї діяльності твердив: «Людина є мислячою істотою та є всезагальним; але вона є мислячою істотою лише тією мірою, якою для неї існує всезагальне» (Гегель, 2023, р. 76). У політичній сфері це відображене у формуванні чіткої моделі самопримусу, яка після об'єднання Німеччини в 1871 р. переросла в дисциплінований та строгий апарат влади за верховенства Пруссії.

Вейль наполягав, що в Пруссії Гегель убачав прояв свободи: «У 1830, як і в 1818 р., Гегель розглядає Пруссію як сучасну державу *par excellence*, і він бачить її такою, тому що вважає її заснованою на свободі» (Weil, 1985, р. 14). Водночас свобода в Гегеля розуміється специфічно: вона неможлива без відповідальності. Як суб'єкт пізнає себе через постійну негацію й належність до універсального, так і свобода індивідуальності залежить від законів і норм, що знаходить своє вираження в понятті правовості, *Sittlichkeit* (Hegel, 1914, р. 41).

У кайзерівській Німеччині цей політичний перехід відбувався поступово. Проте те, що намітив Гегель, виразно відповідало духові епохи. Поразка у війні з Наполеоном стала прикладом того, як партикуляризм у плані ефективності поступається централізованим державам. Водночас політична поліваріантність і багатопартійність вимагають сильнішого самопримусу індивідуальності (Еліас, 2010, с. 37). Цей самопримус став визначальним у подальшому суспільному житті Німеччини. Гегелева ідея загального

як визначального для окремого отримала своє політичне втілення через національність та індивідуальність.

Важливо, що цей процес розпочинається з концепту формальності. Він потребує відстоювання власних чітких критеріїв і первісно пов'язаний з аристократичними традиціями. Бувши сформована доволі парадоксальним чином — представниками дворянського партикуляризму, які, побоюючись буржуазної класової війни, самі поклали край цьому партикуляризму, — єдність Німеччини надала дворянству потужний політичний імпульс (Еліас, 2010, сс. 54–56). Після перемоги у війні це вплинуло й на буржуазію, яку було втягнуто в «сатисфакційне товариство», де військово-аристократичні ідеали набули більшої цінності, ніж колишні гуманістичні принципи (Еліас, 2010, сс. 112–113). Почуття солідарності формувалося завдяки належності до чогось більшого й поступово трансформувалося в розуміння індивідуальності як належності до колективу. У підсумку, це відображене в усіх сферах суспільного життя: своєрідним містком між буржуазією та народом стали студенти, які входили як в університетське середовище, так і в локальний істеблішмент — своєрідний прототип військового інституту (Еліас, 2010, с. 50).

Підсумовуючи, варто наголосити: артикулювання філософських ідей (зокрема розглянутих вище) часто засвідчує вже наявну в них практичну дієвість. І, навіть якщо ця дієвість не проявляється негайно, вона реалізується в доволі близькій історичній перспективі.

Бібліографія

Гегель, Г. В. Ф. (2023). *Наука логіки. Енциклопедія філософських наук. Мала логіка*. Ліра-К.

Еліас, Н. (2010). *Про німців*. Юніверс.

Ріттер, Й. (2011). *Метафізика і політика*. Юніверс.

Hegel, G. W. F. (1914). *Lectures on the philosophy of history*. G. Bell and Sons, LTD.

Hegel, G. W. F. (1999). The German Constitution. *Political Writings* (pp. 6-102). Cambridge University Press.

Rosenkranz, K. (1963). *Georg Wilhelm Friedrich Hegels Leben*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt.

Weil, E. (1985). *Hegel and the State*. The Johns Hopkins University Press.